

Bryssel 27.11.2013
COM(2013) 820 final

**KOMISSION TIEDONANTO EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE,
EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN
KOMITEALLE**

**Epäiltyjen ja syytettyjen menettelytakeita koskevan Euroopan unionin asialistan
edistäminen – Euroopan rikosoikeusalueen perustan lujittaminen**

**KOMISSION TIEDONANTO EUROOPAN PARLAMENTILLE, NEUVOSTOLLE,
EUROOPAN TALOUS- JA SOSIAALIKOMITEALLE JA ALUEIDEN
KOMITEALLE**

**Epäiltyjen ja syytettyjen menettelytakeita koskevan Euroopan unionin asialistan
edistäminen – Euroopan rikosoikeusalueen perustan lujittaminen**

Tunnetun periaatteen mukaan ei riitä, että oikeus toteutuu, vaan sen toteutumisen täytyy myös näkyä. Euroopan oikeusalueella tämä tarkoittaa, että sen lisäksi, että kansalaisilla on oltava oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kaikkialla Euroopan unionissa, heidän on voitava luottaa tähän myös silloin kun he käyttävät oikeuttaan vapaaseen liikkuvuuteen unionin alueella. Myös jäsenvaltioiden lainkäyttöviranomaisten on voitava luottaa muiden jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmien oikeudenmukaisuuteen.

Tukholman ohjelmassa¹ kehoitetaan komissiota esittämään tämän vastavuoroisen tunnustamisen periaatteeseen ja keskinäiseen luottamukseen perustuvan oikeusalueen kehittämistä varten ehdotuksia, joilla vahvistetaan epäiltyjen ja syytettyjen prosessuaalisia oikeuksia.² Prosessuaalisia oikeuksia koskeva komission asialista perustuu juuri tähän poliittiseen toimeksiantoon, jonka keskeisenä tavoitteena on kansalaisten oikeuksien lujittaminen rikosoikeudellisissa menettelyissä, niin että voidaan taata heidän oikeutensa oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kaikkialla Euroopan unionissa.

Tämä ehdotuspaketti on jatkoa menestyksekkäälle lainsäädäntöohjelmalle. Ohjelman toteuttaminen on edennyt askel askeleelta erittäin hyvin, ja EU:ssa on annettu jo kolme direktiiviä prosessuaalisista oikeuksista.

- Direktiivi oikeudesta **tulkkaukseen ja käännöksiin** rikosoikeudellisissa menettelyissä annettiin vuonna 2010, ja määräaika sen täytäntöönpanolle päättyi 27. lokakuuta 2013.³ Sen myötä vastaajat saavat oikeuden maksuttomaan tulkkaukseen paitsi oikeudenistunnoissa myös poliisikuulusteluissa ja tapaamisissa avustajansa kanssa. Lisäksi heillä on oikeus saada käänнос puolustus-oikeuksiensa kannalta keskeisistä asiakirjoista.
- Direktiivi **tiedonsaantioikeudesta** rikosoikeudellisissa menettelyissä annettiin vuonna 2012, ja määräaika sen täytäntöönpanolle päättyy 2. kesäkuuta 2014.⁴ Sen mukaan epäillylle olisi aina pidätyksen yhteydessä annettava oikeuksia koskeva kirjallinen ilmoitus, joka on laadittu helposti ymmärrettävällä kielellä. Ilmoitus on tarvittaessa käännettävä kielelle, jota asianomainen ymmärtää.
- Direktiivi **oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle** annettiin lokakuussa 2013.⁵ Tämä toimenpide kuuluu prosessuaalisia oikeuksia koskevan asialistan ytimeen. Jokaiselle rikoksesta epäillylle taataan oikeus avustajan käyttöön menettelyn alusta alkaen aina sen päättymiseen asti. Lisäksi jokaisella pidätetyllä on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä, ja jos pidätys tapahtuu toisessa EU:n jäsenvaltiossa, maansa konsuliviranomaisiin.

¹ EUVL C 115, 4.5.2010, s. 1.

² EUVL C 291, 4.12.2009, s. 1.

³ Direktiivi 2010/64/EU, annettu 20 päivänä lokakuuta 2010, EUVL L 280, 26.10.2010, s. 1–7.

⁴ Direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, EUVL L 142, 1.6.2012, s. 1–10.

⁵ Direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, EUVL L 294, 6.11.2013, s. 1–12.

Nämä direktiivit vahvistavat merkittävästi unionin kansalaisten prosessuaalisia oikeuksia. Niiden hyväksymiseen on vaadittu kaikkien toimielinten yhteisiä ponnisteluja, ja ne ovat ensimmäiset välineet, joissa on hyödynnetty Lissabonin sopimukseen perustuvia uusia rikosoikeuden alan menettelyjä, kuten määränemistään perustuvaa päätöksentekoa neuvostossa ja Euroopan parlamentin roolia toisena lainsäätäjänä.

Lisäksi kesäkuussa 2011 julkaistiin *vihreä kirja EU:n rikosoikeuden soveltamisesta vapaudenmenetykseen liittyvissä kysymyksissä*. Siinä tarkastellaan vapaudenmenetyksen ja keskinäisen luottamuksen liittymistä toisiinsa EU:ssa. Vankilaolosuhteet voivat vaikuttaa suoraan oikeuden päätösten vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen toimintaan, sillä tuomioistuimet saattavat kieltäytyä luovuttamasta rikoksenteikijää toiseen jäsenvaltioon esimerkiksi eurooppalaisen pidätysmääräyksen perusteella, jos vankilaolot kyseisessä maassa eivät täytä niille asetettuja vaatimuksia.⁶ Vihreään kirjaan saadut vastaukset ja niistä laadittu analyysi ovat saatavilla komission verkkosivuilla. Johtopäätös on, että vaikka tutkintavankeus ja sille vaihtoehtoisten toimenpiteiden edistäminen ovat jäsenvaltioiden ja kansalaisyhteiskunnan esiin nostamia tärkeitä kysymyksiä, ensisijaisena tavoitteena on EU:n voimassa olevan lainsäädännön oikea-aikainen ja asianmukainen täytäntöönpano.⁷

Tässä tiedonannossa esitellään **viisi ehdotusta käsittävä paketti, jonka tarkoituksena on edistää prosessuaalisia oikeuksia koskevan asialistan toteuttamista ja lujittaa edelleen Euroopan rikosoikeudellisen alueen perustaa**. Paketti annetaan pian kolmen prosessuaalisia oikeuksia koskevan direktiivin hyväksymisen jälkeen.

Siihen kuuluu **kolme direktiiviehdotusta**, joiden aiheina ovat

- 1) **syyttömyysolettama** ja oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä rikosoikeudellisissa menettelyissä
- 2) rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä **lapsia** koskevat menettelytakeet rikosoikeudellisissa menettelyissä, ja
- 3) **ensivaiheen oikeusapu** rikoksesta epäillyille ja syytetyille, jotka ovat menettäneet vapautensa, sekä oikeusapu eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.

Koska toimenpiteiden on oltava oikeassa suhteessa EU:n toiminnan tavoitteisiin nähden, pakettiin kuuluu myös kaksi **komission suositusta**, joiden aiheina ovat

- 4) haavoittuvassa asemassa olevia rikoksesta epäiltyjä ja syytettyjä koskevat menettelytakeet rikosoikeudellisissa menettelyissä, ja
- 5) rikoksesta epäiltyjen ja syytettyjen oikeus oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä.

1. PERUSTELUT EU:N TASON TOIMENPITEILLE

- *Yhteinen perusta: EU:n perusoikeuskirja ja Euroopan ihmisoikeussopimus*

EU:lla on pitkät perinteet perusoikeuksien kehittämisessä ja edistämisessä. EU:n perusoikeuskirja ja ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehty eurooppalainen yleissopimus, jäljempänä 'Euroopan ihmisoikeussopimus', muodostavat perustan epäiltyjen ja syytettyjen oikeuksien suojaamiselle Euroopan unionin rikosoikeusjärjestelmissä. Perussopimuksen mukaan EU:n perusoikeuskirja on oikeudellisesti sitova.⁸

⁶ Neuvoston puitepäätös 2002/584/YOS, tehty 13 päivänä kesäkuuta 2002, eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä ja jäsenvaltioiden välisistä luovuttamismenettelyistä, EYVL L 190, 18.7.2002, s. 1–18.

⁷ http://ec.europa.eu/justice/newsroom/criminal/opinion/110614_en.htm.

⁸ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 6 artiklan 1 kohta.

Perussopimuksessa myös määrätään, että Euroopan unioni liittyy Euroopan ihmisoikeussopimukseen⁹. Kaikki jäsenvaltiot ovat allekirjoittaneet Euroopan ihmisoikeussopimuksen. EU:n oikeusalueella on noudatettava EU:n perusoikeuskirjan 47 ja 48 artiklassa sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa vahvistettuja oikeuksia tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin, oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syyttömänä kohtelemiseen ja puolustukseen. Tämä tarkoittaa, että tässä säädöspaketissa käsiteltävät oikeudet perustuvat merkittävään oikeudelliseen kehykseen, joka tunnustetaan kaikissa jäsenvaltioissa.

Painopisteen siirtyminen: turvallisuuden täydentäminen lujittamalla prosessuaalisia oikeuksia ja keskinäistä luottamusta vastavuoroisen tunnustamisen helpottamiseksi

Lissabonin sopimuksen voimaantuloa edeltävällä vuosikymmenellä EU:n lainsäädäntöhankkeissa keskityttiin helpottamaan rikosten torjuntaa hyväksymällä kunnioitettava määrä oikeudellista yhteistyötä ja vastavuoroista tunnustamista koskevia välineitä, joiden tarkoituksena oli saattaa rikoksenteelijät vastuuseen teoistaan. Tunnetuin näistä välineistä on eurooppalaista pidätysmääräystä koskeva puitepäätos, jonka nojalla rikoksenteijä voidaan siirtää nopeasti jäsenvaltiosta toiseen. Tarkoituksena on ensisijaisesti varmistaa, ettei kansalaisten oikeus liikkua vapaasti unionin alueella vaikeuta lainvalvontatyötä.

Näiden EU:n välineiden ansiosta jäsenvaltioiden oikeusviranomaiset voivat vastavuoroisesti tunnustaa missä tahansa unionin alueella hyväksytyt tutkintatoimet ja rangaistus päätökset helposti ja nopeasti. Välineet perustuvat olettamukseen, että toisen jäsenvaltion esittämä pyyntö olisi tunnustettava ja pantava täytäntöön siksi, että kaikkien jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmä takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen jokseenkin yhtäläisesti.

Vastavuoroiseen tunnustamiseen perustuva järjestelmä voi toimia tyydyttävästi vain jos jäsenvaltiot luottavat toistensa rikosoikeusjärjestelmiin. Rikoksesta epäiltyjen ja syytettyjen prosessuaalisten oikeuksien suoja kuitenkin vaihtelee edelleen merkittävästi jäsenvaltiosta toiseen. Tämän vuoksi EU:n jäsenvaltioiden välillä tarvittava keskinäinen luottamus ei ole edelleenkään aukoton. Tilanteen korjaamiseksi Euroopan unionin on varmistettava, että prosessuaaliset oikeudet ovat kaikissa jäsenvaltioissa yhteisellä vähimmäistasolla ja että oikeudet voidaan panna täytäntöön EU:n lainsäädännön avulla.

Tämän vuoksi Lissabonin sopimuksessa sallitaan yksilön oikeuksia rikosasioiden käsittelyssä koskevat EU:n toimet SEUT-sopimuksen 82 artiklan 2 kohdan b alakohdan mukaisesti. Sama todetaan Eurooppa-neuvoston komissiolle vuosiksi 2010–2014 antamassa toimeksiannossa: ”... syytteesenpanoa helpottavien toimenpiteiden osalta on oikeudellisen yhteistyön ja poliisiyhteistyön alalla ... edistytty huomattavasti. Nyt on aika ryhtyä toimiin näiden toimenpiteiden ja yksilön prosessuaalisten oikeuksien suojan välisen tasapainon parantamiseksi. Olisi toteutettava toimia menettelyllisten takeiden ja oikeusvaltion periaatteen kunnioittamisen vahvistamiseksi rikosoikeudellisissa menettelyissä riippumatta siitä, missä päin Euroopan unionia kansalaiset päättävät matkustaa, opiskella, työskennellä tai asua.”¹⁰

- *Kansalaisten luottamus yhtäläisiin prosessuaalisiin oikeuksiin*

Tarve suojata epäiltyjen ja syytettyjen oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyy selkeästi valtioiden rajat ylittäviin tapauksiin. Noin 14,1 miljoonaa unionin kansalaista asuu

⁹ Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 6 artiklan 3 kohta.

¹⁰ Johdanto-osan 10 kappale, EUVL C 291, 4.12.2009, s. 1.

pysyvästi muussa jäsenvaltiossa kuin kotimaassaan¹¹, 10 prosenttia unionin kansalaisista on asunut ja työskennellyt ulkomailla jossain elämänsä vaiheessa ja 13 prosenttia on opiskellut ulkomailla.¹² Koska ihmiset matkustavat ja liikkuvat Euroopan unionissa jatkuvasti yli rajojen ja saattavat joutua rikosoikeudellisen menettelyn osapuoleksi kotimaansa ulkopuolella, Euroopan unionin on varmistettava, että kaikilla on rikosoikeudellisissa menettelyissä yhtäläiset prosessuaaliset oikeudet.

2. HARKITTUJA TOIMENPITEITÄ PROSESSUAALISIA OIKEUKSIA KOSKEVAN EU:N ASIALISTAN EDISTÄMISEKSI

- *Miksi tarvitaan lisätoimia EU:n tasolla?*

Äskettäin hyväksytyillä prosessuaalisia oikeuksia koskevilla direktiiveillä toteutetaan epäiltyjen ja syytettyjen hyväksi monenlaisia keskeisiä takeita, kunhan jäsenvaltiot saattavat direktiivit asianmukaisesti osaksi kansallista lainsäädäntöään. Prosessuaalisia oikeuksia koskevaa asialistaa ei ole kuitenkin vielä kokonaan toteutettu.

- Epäilty ja syytetty saavat jo nyt nopeasti tietoa oikeudestaan vaieta. Mutta mitä tapahtuu, jos he päättävät käyttää tätä oikeuttaan? Joissain jäsenvaltioissa oikeusviranomaiset voivat pitää vaikenemista osoituksena asianomaista vastaan esitetyn näytön oikeellisuudesta. On luotava vankka pohja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeville oikeuksille ja varmistettava **syyttömyysolettaman** takaaminen kaikkialla EU:ssa.
- Jos rikoksesta epäilty tai syytetty ei osaa rikosoikeudellisen menettelyn kieltä, hänellä on oikeus tulkkaukseen ja käännöksiin. Entä jos hän ei pysty seuraamaan menettelyä ja osallistumaan siihen kunnolla esimerkiksi nuoren ikänsä tai henkisen vammansa vuoksi? Voimassa olevia EU:n direktiivejä, joilla vahvistetaan epäiltyjä ja syytettyjä koskevat takeet, sovelletaan myös lapsiin. Lapset ovat lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa, minkä vuoksi eri sidosryhmät ja jäsenvaltiot tunnustavat heidän tarvitsevan erityistä suojelua. Lapsilla on muun muassa oltava oikeusavustaja, jos he joutuvat tekemisiin poliisin tai rikosoikeusjärjestelmän kanssa.¹³ Lasten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksia oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei ole tätä nykyä suojattu EU:ssa riittävällä tavalla eikä kattavaa suojelua ole. Tukholman ohjelmassa todetaan nimenomaisesti, että olisi hyväksyttävä erityinen toimenpide, jossa vahvistetaan haavoittuvassa asemassa olevia henkilöitä koskevat vähimmäisvaatimukset. Tällaisilla vähimmäisvaatimuksilla vahvistetaan jäsenvaltioiden keskinäistä luottamusta toistensa rikosoikeusjärjestelmiin ja helpotetaan siten tuomioistuinten päätösten vastavuoroista tunnustamista rikosasioissa. Tarvitaan **erityiset takeet**, jotta voidaan vastata lasten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden tarpeisiin rikosoikeudellisissa menettelyissä.
- Direktiivi oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä antaa kaikille epäillyille ja syytetyille oikeuden käyttää avustajaa heti menettelyn alusta alkaen ja esimerkiksi poliisikuulustelujen yhteydessä. Entä jos heillä ei ole varaa avustajan palkkaamiseen? Siinä tapauksessa he tarvitsevat **maksutonta oikeusapua** voidakseen käyttää tehokkaasti oikeuttaan avustajan käyttöön.

¹¹ Eurostat, Muuttoliikettä ja muuttajia koskevat tilastot (maaliskuu 2013).

¹² Eurobarometri 337/2010.

¹³ Ks. mm. Euroopan neuvoston ministerikomitean hyväksymät suuntaviivat lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä.

- *Tasapuolisten toimien tarve*

Komission esittämä toimenpidepaketti on tasapuolinen, sillä siinä on otettu huomioon jäsenvaltioiden oikeusperinteiden ja -järjestelmien erot, kuten SEUT-sopimuksen 82 artiklan 2 kohdassa määrätään, ja siinä pyritään syventämään keskinäistä luottamusta noudattaen samalla SEU-sopimuksen 5 artiklassa vahvistettua suhteellisuusperiaatetta. Eri tekijöitä on arvioitu huolellisesti sen ratkaisemiseksi, olisiko toimia toteutettava EU:n tasolla, ja jos olisi, niin millä tasolla ja missä muodossa. Lisäksi on otettu huomioon toimenpiteistä jäsenvaltioille aiheutuvat mahdolliset kustannukset. Harkintaa on käytettävä erityisesti näinä julkisen talouden vakauttamisen aikoina, kun kustannusvaikutuksia on pohdittava tarkkaan. Sen vuoksi komissio ei esimerkiksi pakettiin kuuluvassa oikeusapudirektiivissä ehdota oikeudellisesti sitovia perusteita maksuttoman oikeusavun myöntämiselle. Näin pyritään rajoittamaan kustannuksia, joita jäsenvaltioille aiheutuisi ensivaiheen oikeusavusta ja oikeusavusta eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä.

- *Laaempi näkökulma: menettelytakeet ja Euroopan syyttäjänvirasto*

Tämä säädöspaketti edistää osaltaan yksilön oikeudellisten takeiden toteutumista myös Euroopan syyttäjänviraston menettelyissä. Äskettäin esitetystä ehdotuksesta neuvoston asetukseksi¹⁴ selvennetään, että epäillyllä on kaikki EU:n lainsäädännössä, EU:n perusoikeuskirjassa ja sovellettavassa kansallisessa lainsäädännössä taatut oikeudet ja mainitaan erikseen oikeus saada oikeusapua ja syyttömyysolettama. Prosessuaalisia oikeuksia vahvistamalla voidaan lujittaa myös Euroopan syyttäjänviraston menettelyissä sovellettavia menettelytakeita ja syventää ihmisten luottamusta viraston toimintaan.

3. EHDOTUSTEN PÄÄKOHDAT

3.1. Syyttömyysolettama – Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevien oikeuksien vahva perusta

- *Syyttömyysolettama – perustavanlaatuinen oikeusperiaate*

Periaate, jonka mukaan vastaajaa on kohdeltava syyttömänä, kunnes tuomioistuin on näyttänyt hänen syyllisyytensä toteen lainvoimaisessa päätöksessä, ja jonka mukaan on syyttäjän tehtävä osoittaa vastaajan olevan syyllinen, on yksi rikosoikeudellisten menettelyjen vanhimpia ja tärkeimpiä periaatteita. Se on vahvistettu kaikissa tärkeimmissä kansainvälisissä ja alueellisissa ihmisoikeusvälineissä. EU:n perusoikeuskirjan 48 artiklan 1 kohta, joka perustuu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohtaan ja ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 11 artiklan 1 kohtaan, kuuluu seuraavasti: ”Jokaista syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen”.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT) on vuosien mittaan täsmentänyt syyttömyysolettamaa koskevan periaatteen soveltamisalaa. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohtaan liittyy tältä osin kolme keskeistä seikkaa¹⁵: epäillyn oikeus siihen, etteivät viranomaiset kohtele häntä syyllisenä ennen lainvoimaista tuomiota¹⁶, todistustaakka on syyttäjällä ja mikä tahansa järkevä epäily syyllisyydestä on luettava syytetyn eduksi¹⁷ ja

¹⁴ Ehdotus neuvoston asetukseksi Euroopan syyttäjänviraston perustamisesta, COM(2013) 534 final, 17.7.2013.

¹⁵ EIT:n asia Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja, valitukset 10588/83, 10589/83 ja 10590/83, tuomio 6.12.1988.

¹⁶ EIT:n asia Minelli v. Sveitsi, valitus 8660/79, tuomio 25.3.1983.

¹⁷ Ks. alaviite 14.

oikeus saada tieto syytteestä¹⁸. Syyttömyysolettama on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin olennainen edellytys. EIT onkin todennut, että syyttömyysolettaman loukkaaminen estää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen.¹⁹ Tämä koskee erityisesti oikeutta olla todistamatta itseään vastaan (itsekriminointisuoja), oikeutta olla tekemättä yhteistyötä ja oikeutta vaieta.²⁰

Oikeus tulla kohdelluksi syyttömänä käsittää luonnollisten ja oikeushenkilöiden osalta erilaisia tarpeita ja suojelun tasoja sen mukaan, mitä Euroopan unionin tuomioistuin on todennut itsekriminointisuojaa koskevassa oikeuskäytännössään²¹. Ehdotetussa direktiivissä otetaan huomioon nämä erot, ja sitä on tarkoitus soveltaa ainoastaan luonnollisiin henkilöihin.

- *Syyttömyysolettama – prosessuaalisia oikeuksia koskevissa direktiiveissä vahvistettujen oikeuksien perusta ja yhdistävä tekijä*

Voimassa olevissa EU:n välineissä mainitut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat oikeudet, joihin kuuluvat mm. tiedonsaantioikeus, oikeus pystyä ymmärtämään ja seuraamaan oikeudellista menettelyä ja oikeus käyttää avustajaa, täydentävät syyttömyysolettamaa ja kuuluvat siihen erottamattomasti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja keskinäisen luottamuksen takeena.

Tukholman ohjelmassa kehoitetaan komissiota tarkastelemaan epäiltyjen ja syytettyjen prosessuaalisten vähimmäisoikeuksien muita tekijöitä ja mainitaan erityisesti syyttömyysolettama. Komissio esittää, että direktiivillä vahvistettaisiin eräitä syyttömyysolettamaan liittyviä näkökohtia rikosoikeudellisessa menettelyssä. Nämä näkökohdat liittyvät läheisesti ja erottamattomasti siihen, että sekä prosessuaaliset oikeudet että vastavuoroisen tunnustamisen välineet saadaan toimimaan keskinäisen luottamuksen ilmapiirissä. Tämä edistää oikeusalan ammattilaisten piirissä sellaisen kulttuurin kehittymistä, jossa voidaan rajoittaa turvautumista tiettyntyyppisiin toimenpiteisiin, kuten tutkintavankeuteen.

- *Eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien lujittaminen EU:n tasolla*

Ehdotetussa direktiivissä keskitytään tiettyihin syyttömyysolettaman näkökohtiin, jotka perustuvat EIT:n oikeuskäytäntöön ja joiden osalta on tarpeen vahvistaa yhteiset vähimmäisvaatimukset keskinäisen luottamuksen varmistamiseksi. Ehdotus antaa vahvan pohjan muille prosessuaalisia oikeuksia koskeville välineille, jotka on jo hyväksytty tai joita ehdotetaan samaan aikaan tämän direktiivin kanssa.

Lisäksi tässä ehdotuksessa käsitellään syytetyn oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä, koska kyseessä on olennainen puolustautumisoikeus, joka on osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa oikeutta, kuten EIT on katsonut²², ja jonka vahvistaminen lujittaa myös tätä laajempaa oikeutta.

Jäsenvaltioiden lainsäädäntöön sisältyvät takeet ovat yleisesti ottaen tyydyttävällä tasolla, eikä tämän suhteen näyttäisi esiintyvän mitään järjestelmällisiä ongelmia. Lainsäädännöllisiä takeita olisi kuitenkin tietyiltä osin lujitettava. Lisäksi syyttömyysolettamaa loukataan eri puolilla EU:ta yhä liian usein.

¹⁸ Tätä käsitellään tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä 22 päivänä toukokuuta 2012 annetussa direktiivissä 2012/12/EU.

¹⁹ John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta, valitus 18731/91, tuomio 26.1.1996.

²⁰ Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta, ks. ed., Funke v. Ranska, valitus 10828/84, tuomio 25.2.1993, Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta, valitus 19187/91, tuomio 17.12.1996.

²¹ Ks. mm. asia C-301/04 P komissio v. SGL Carbon, tuomio 29.6.2006, Kok., s. I-5915; asia T-112/98 Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomio 20.2.2001, Kok., s. II-732.

²² EIT:n asia Colozza v. Italia, valitus 9024/80, tuomio 12.2.1985.

a) Syytettyä ei saa kohdella syyllisenä ennen tuomiota

Poliisi- tai oikeusviranomaisten julkinen lausuma, jossa rikoksesta epäiltyyn viitataan syyllisenä, vaikka lopullista tuomiota ei ole vielä annettu, vahingoittaa kyseisen henkilön mainetta ja voi myös vaikuttaa asiaa käsittelevän valamiehistön tai tuomioistuimen kantaan.

Direktiivissä vahvistetaan EIT:n oikeuskäytännön²³ mukaisesti periaate, jonka mukaan epäiltyä tai syytettyä ei saa esimerkiksi poliisi- ja oikeusviranomaisten virallisissa päätöksissä tai lausumissa kohdella syyllisenä ennen kuin asiassa on annettu lopullinen tuomio. Näin suojataan rikosoikeudellisen menettelyn kohteena olevien henkilöiden mainetta ja yksityisyyttä.

b) *Todistustaakka – mikä tahansa syyllisyyteen liittyvä epäily on luettava epäillyn tai syytetyn eduksi*

Rikosoikeudellisissa menettelyissä todistustaakan pitäisi olla syyttäjällä, ja mikä tahansa syyllisyyteen liittyvä epäily olisi luettava epäillyn tai syytetyn eduksi. Tämä ei kuitenkaan saa vaikuttaa oikeuslaitoksen riippumattomuuteen sen arvioidessa epäillyn tai syytetyn syyllisyyttä. Tuomion on perustuttava tuomioistuimelle esitettyyn näyttöön eikä pelkkiin väitteisiin tai oletuksiin. EIT on kuitenkin hyväksynyt sen, että tietyissä erikseen rajatuissa tapauksissa todistustaakka voi siirtyä puolustukselle. Tämä otetaan huomioon ehdotetussa direktiivissä tasapainottamalla syytetoimien tehokkuuteen liittyvä yleinen etu ja puolustuksen oikeudet.²⁴

c) *Oikeus vaieta – epäiltyä tai syytettyä ei saa pakottaa todistamaan itseään vastaan tai tekemään yhteistyötä*

Oikeus vaieta, oikeus olla todistamatta itseään vastaan ja oikeus olla tekemättä yhteistyötä ovat yleisesti tunnustettuja kansainvälisiä normeja, jotka kuuluvat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteeseen olennaisena osana.²⁵ Niiden avulla varmistetaan, ettei epäiltyä tai syytettyä voida asiattomasti pakottaa esittämään todisteita sen periaatteen vastaisesti, että todistustaakka on syyttäjällä.

Ehdotetussa direktiivissä ei ainoastaan vahvisteta, että näitä periaatteita on sovellettava luonnollisiin henkilöihin, vaan säädetään myös erityisestä oikeussuojakeinosta. Rikosoikeudellisessa menettelyssä ei saa käyttää todisteita, jotka on saatu näiden oikeuksien vastaisesti, paitsi jos tällaisten todisteiden käyttö ei vaikuta menettelyn oikeudenmukaisuuteen kokonaisuutena.

d) *Oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä – yhteinen vähimmäisvaatimus ja oikeussuojakeino*

Jos epäilty tai syytetty tuomitaan poissaolevana, puolustuksen oikeudet vaarantuvat: vastaajalta evätään tällöin oikeus esittää tuomioistuimelle oma näkemyksensä tosiseikoista ja kiistää näyttöä.

Puitepäätöksellä 2009/299/YOS²⁶ on jo parannettu poissaolevan vastaajan suojelua useiden muiden, oikeuden päätösten vastavuoroista tunnustamista koskevien EU:n välineiden

²³ Minelli v. Sveitsi, valitus 8660/79, tuomio 25.3.1983; Allenet de Ribemont v. Ranska, valitus 15175/89, tuomio 10.2.1995; Pandy v. Belgia, valitus 13583/02, tuomio 21.9.2006; Garlicki v. Puola, valitus 36921/07, tuomio 14.6.2011.

²⁴ Salabiaku v. Ranska, valitus 10519/83, tuomio 7.10.1988; Barberà, Messegué ja Jabardo v. Espanja, valitus 10590/83, tuomio 6.12.1988.

²⁵ Heaney ja McGuinness v. Irlanti, valitus 34720/97, tuomio 21.12.2000.

²⁶ Neuvoston puitepäätös 2009/299/YOS, tehty 26 päivänä helmikuuta 2009, puitepäätösten 2002/584/YOS, 2005/214/YOS, 2006/783/YOS, 2008/909/YOS ja 2008/947/YOS muuttamisesta, EUVL L 81, 27.3.2009, s. 24–36.

yhteydessä EIT:n vaatimusten²⁷ mukaisesti ottamalla käyttöön mahdollisuus kieltäytyä oikeudellisesta yhteistyöstä tapauksissa, joissa tiettyjä yhteisiä vähimmäisvaatimuksia ei ole noudatettu.

Ehdotetulla direktiivillä tehdään EIT:n vahvistamasta syytetyn perusoikeudesta olla läsnä oikeudenkäynnissä EU:n vähimmäisvaatimus, jota on sovellettava myös jäsenvaltioiden sisäisissä rikosoikeudellisissa menettelyissä. Tähän vaatimukseen sovelletaan vain hyvin rajoitettuja poikkeuksia, jotta voitaisiin varmistaa, että vilpillisessä mielessä toimivat vastaajat eivät pysty aiheuttomasti viivyttämään menettelyä. Ehdotetussa direktiivissä säädetään EIT:n oikeuskäytäntöön perustuvasta²⁸ konkreettisesta oikeussuojakeinosta uuden oikeudenkäynnin muodossa tapauksissa, joissa oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä on loukattu.

3.2. Erityistakeet haavoittuvassa asemassa oleville – suojelua niille, jotka sitä eniten tarvitsevat

- *Ketkä tarvitsevat erityistä suojelua ja miksi?*

Tukholman ohjelmaan perustuvassa etenemissuunnitelmassa korostetaan tarvetta lujittaa haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden oikeuksia rikosoikeudellisissa menettelyissä: ”on tärkeää, että epäilty tai syytetty henkilö saa erityishuomiota, jos hän ei esimerkiksi ikänsä tai psyykkisen tai fyysisen tilansa vuoksi kykene ymmärtämään tai seuraamaan menettelyn sisältöä tai merkitystä”.²⁹

Näiden henkilöiden oikeudet tunnustetaan kansainvälisissä normeissa ja EIT:n oikeuskäytännössä. Syytetty saattaa olla haavoittuvassa asemassa siksi, ettei voi osallistua rikosoikeudelliseen menettelyyn tehokkaasti: ”tehokas osallistuminen edellyttää tässä yhteydessä, että syytetyllä on laaja tietämys oikeudenkäyntimenettelyn luonteesta, siitä, mitä seurauksia hänelle voi aiheutua, ja mahdollisesti määrättävän rangaistuksen merkityksestä”.³⁰

Lasten katsotaan olevan lähtökohtaisesti haavoittuvassa asemassa nuoren ikänsä, kesken olevan fyysisen ja psyykkisen kehityksensä ja tunne-elämänsä kypsyttömyyden vuoksi.³¹ Lapsilla on myös muita epäiltyjä ja syytettyjä suurempi riski joutua kohdelluiksi kaltoin tai kärsiä terveysongelmista, eivätkä he välttämättä pysty kunnolla kertomaan vaikeuksistaan tai terveysongelmistaan. Siksi kaikissa jäsenvaltioissa on katsottu, että lapset tarvitsevat erityisiä takeita ja suojelua rikosoikeudellisissa menettelyissä.

Aikuisten osalta tilanne on toinen. Voi olla monia eri syitä, joiden vuoksi aikuinen ei pysty osallistumaan menettelyyn tehokkaasti, kuten mielenterveydelliset syyt, fyysinen vajavuus tai oppimisvaikeudet. Ei ole olemassa vakiomääritelmää sille, keitä EU:n jäsenvaltioissa on pidettävä rikosoikeudellisissa menettelyissä haavoittuvassa asemassa olevina aikuisina.

- *Direktiivi lapsia koskevista keskeisistä takeista*

Kolmea aiemmin annettua direktiiviä prosessuaalisista oikeuksista sovelletaan kaikkiin epäiltyihin ja syytettyihin, myös lapsiin. Vaikka niissä säädetäänkin eräistä nimenomaan lapsia koskevista erityistakeista, niissä ei oteta riittävällä tavalla huomioon lasten mahdollisia erityistarpeita, kuten sitä, että lasten voi olla vaikeaa tai mahdotonta ymmärtää ja seurata

²⁷ EIT:n asia Colozza v. Italia, valitus 9024/80, tuomio 12.2.1985.

²⁸ Ks. alaviite 25.

²⁹ EUVL C 295, 4.12.2009, s. 1.

³⁰ EIT:n asia S.C. v. Yhdistynyt kuningaskunta, valitus 60958/00, tuomio 10.11.2004.

³¹ Lapsen oikeuksista tehdyn YK:n yleissopimuksen 1 artiklan mukaan lapset ovat kaikki alle 18-vuotiaat. Kaikki EU:n jäsenvaltiot ja EU ovat ratifioineet yleissopimuksen.

menettelyä tai että heillä on haavoittuvuutensa vuoksi aikuisia suurempi riski joutua kaltoin kohdelluiksi.

Ehdotetulla direktiivillä varmistetaan, että

- menettelytakeita sovelletaan lapsiin siitä lähtien, kun heitä epäillään tai syytetään rikoksesta (soveltamisala);
- lapset saavat pidätyksen jälkeen apua vanhemmiltaan tai muilta sopivilta henkilöiltä ja että sekä lapset että heidän vanhempansa saavat tietoa oikeuksistaan;
- lapset eivät voi luopua oikeudesta avustajan käyttöön, koska on olemassa suuri riski, että he eivät ymmärrä toimiansa seurauksia; tämän vuoksi avustajan pakollinen käyttö on ehdotetun direktiivin keskeinen toimenpide;
- lasten henkilökohtainen ja perhetilanne ja heidän tarpeensa arvioidaan kunnolla ennen tuomion antamista, ja lapsille tehdään lääkärintarkastus, jos he menettävät vapautensa; kuulustelut suoritetaan koko menettelyn ajan siten, että otetaan huomioon lapsen ikä ja kypsyystaso ja että poliisin suorittama kuulustelu tallennetaan audiovisuaalisin keinoin, paitsi jos se olisi suhteetonta;
- lapsia ei saa tuomita poissaolevina; sen varmistamiseksi, että lapsia ei voida todeta syyllisiksi ilman, että he saavat tilaisuuden kiistää tällaisen tuomion perusteet, ja että he voivat ymmärtää mahdollisen langettavan tuomion perusteet, jotta voidaan ehkäistä lasten uusintarikollisuutta ja edistää heidän sopeutumistaan yhteiskuntaan;
- lapsia koskevia tapauksia käsittelevät oikeusviranomaiset saavat erityiskoulutusta; lasten yksityisyyttä suojataan, jotta voidaan helpottaa heidän sopeutumistaan takaisin yhteiskuntaan, esimerkiksi varmistamalla, että periaatteena on, ettei menettely ole avoin yleisölle;
- lasten vapaudenmenetykseen turvaudutaan vasta viimeisenä keinona ja lapset pidetään tällöin erillään aikuisista.

Rikosoikeusjärjestelmän kanssa tekemisiin joutuvien lasten olisi kansainvälisten normien mukaan voitava hyötyä vankeudelle vaihtoehtoisista toimenpiteistä ja koulutuksesta, ja heiltä olisi riistettävä vapaus vain poikkeuksellisissa olosuhteissa. Vapautensa menettäneet lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, koska tilanne saattaa vaarantaa heidän fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen kehityksensä. Olisi myös säädettävä tietyistä suojelutoimenpiteistä, jotta voidaan ehkäistä kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö vapaudenmenetyksen aikana. Lasten erityistarpeiden huomioon ottamiseksi direktiivissä on erityisiä sääntöjä lasten erityiskohtelusta vapaudenmenetyksen yhteydessä.

Näin direktiivillä edistetään lapsen oikeuksia lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevien kansainvälisten suuntaviivojen ja suositusten mukaisesti, ja se muodostaa osan lapsen oikeuksia koskevaa EU:n toimintasuunnitelmaa³². Direktiivi ei vaikuta rikosoikeudellisen vastuun ikärajaan³³ koskeviin kansallisiin sääntöihin.

- *Komission suositus sen varmistamiseksi, että henkilöiden haavoittuvuus tunnistetaan ja että heidän tarpeensa otetaan huomioon*

Tässä vaiheessa ei ole mahdollista määrittää – muita kuin nuoreen ikään liittyviä – syitä, joiden vuoksi henkilö voi olla rikosoikeudellisissa menettelyissä haavoittuvassa asemassa;

³² Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle, 15.2.2011, KOM(2011) 60 lopullinen.

³³ Tällä tarkoitetaan ikää, jolloin lapsi tulee rikosoikeudellisesti vastuulliseksi teoistaan.

mahdollista määritelmää voitaisiin pitää jopa leimaavana. Tämä näkemys tuli esiin useissa sidosryhmien ja jäsenvaltioiden edustajien kanssa järjestetyissä kuulemisissa ja tapaamisissa.

Toisaalta sidosryhmät tunnustavat yleisesti, että on olemassa ihmisiä, jotka tarvitsevat rikosoikeudellisissa menettelyissä erityisiä takeita sen varmistamiseksi, että he ymmärtävät oikeutensa ja voivat käyttää niitä. Jos epäilty tai syytetty ei ymmärrä menettelyä tai tekojensa, esimerkiksi tunnustuksen, seurauksia – joko siksi, ettei hänen haavoittuvuuttaan ole tunnustettu tai että käytössä ei ole erityisiä takeita – seurauksena on osapuolten eriarvoisuus, joka heikentää heidän oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja vaarantaa koko oikeusprosessin luotettavuuden. Ellei toimia toteuteta EU:n tasolla, suojelun taso jää epätasaiseksi kaikkialla EU:ssa. Sen vuoksi ainoa tasapuolinen lähestymistapa, jossa voidaan sovittaa yhteen oikeasuhteisuuteen ja toissijaisuuteen liittyvät näkökohdat ja tarve parantaa haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden suojelun tasoa, on komission suositus, jolla edistetään haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden keskeisiä oikeuksia rikosoikeudellisissa menettelyissä.

- Suosituksen keskeisiin toimenpiteisiin kuuluu arviointimekanismien käyttöönotto sen varmistamiseksi, että henkilöiden haavoittuvuus tunnustetaan ja että heidän haavoittuva asemansa tunnustetaan ja heidän erityistarpeensa otetaan huomioon rikosoikeudellisissa menettelyissä. Suosituksen mukaan arvioinnin laatii riippumaton asiantuntija, jotta voidaan varmistaa, että henkilön haavoittuvuusaste määritetään asianmukaisella tavalla ja että hänen erityistarpeensa tunnustetaan.
- Asianmukaisten takeiden käyttöönotto haavoittuvassa asemassa oleville henkilöille: suosituksessa kehoitetaan jäsenvaltioita ottamaan käyttöön arviointiin perustuvat konkreettiset takeet, joihin kuuluu muun muassa avustajan pakollinen käyttö, sopivan kolmannen henkilön antama apu, poliisikuulustelujen tallentaminen audiovisuaalisin keinoin ja lääkintäapu.

Suositus antaa jäsenvaltioille enemmän joustovaraa kuin direktiivi, mutta edistää kuitenkin haavoittuvassa asemassa olevien aikuisten prosessuaalisia oikeuksia koskevan vaatimustason nostamista ja keskinäisen luottamuksen lujittamista. Komissio arvioi neljän vuoden kuluttua suosituksen julkaisemisesta, missä määrin jäsenvaltiot ovat toteuttaneet toimenpiteitä sen voimaan saattamiseksi, ja ehdottaa tarvittaessa lainsäädäntötoimenpiteitä haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden prosessuaalisten oikeuksien parantamiseksi.

3.3. Tosiasiallinen oikeus avustajan käyttöön – oikeus maksuttomaan oikeusapuun

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan c alakohdan pohjalta perusoikeuskirjan 47 artiklan kolmannessa kohdassa säädetään, että maksutonta oikeusapua annetaan ”vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeuttaan saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi”.

Oikeus maksuttomaan oikeusapuun liittyy erottamattomasti oikeuteen käyttää avustajaa. Oikeus käyttää avustajaa ei tosiasiallisesti toteudu varattomien osalta, ellei valtio myönnä oikeusapua oikeudellisen avun varmistamiseen. Maksutonta oikeusapua on siis oltava saatavilla niille, jotka sitä tarvitsevat, jotta oikeus avustajan käyttöön voi toteutua ja jotta voidaan edelleen lujittaa keskinäistä luottamusta Euroopan unionissa.

Direktiivissä keskeisiä tietyt oikeusapua koskevat näkökohdat

- *Ensivaiheen oikeusapu – maksuton oikeusapu takaa oikeuden avustajan käyttöön silloin kun sitä eniten tarvitaan*

Rikoksesta epäilty tai syytetty on erityisen haavoittuvassa asemassa menettelyn alkuvaiheessa, etenkin jos hän on menettänyt vapautensa. Oikeus käyttää avustajaa on tässä

vaiheessa olennaisen tärkeä, jotta voidaan taata oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, johon sisältyy oikeus olla todistamatta itseään vastaan, kuten EIT:n oikeuskäytännössä todetaan. Epäillylle tai syytetylle on Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan nojalla myönnettävä oikeusapua pääsääntöisesti siitä hetkestä, kun hänet pidätetään tai pannaan tutkintavankeuteen, ja että avustaja on tarvittaessa nimitettävä viran puolesta. Epäillyn tai syytetyt ei pitäisi joutua odottamaan avustajaa siihen asti, että hänen oikeusapuhakemuksensa on käsitelty ja hänen oikeutensa maksuttomaan oikeusapuun arvioitu.

Siksi ehdotetussa maksutonta oikeusapua koskevassa direktiivissä säädetään, että epäillyllä tai syytetyllä, joka on menettänyt vapautensa, on oltava väliaikaisesti oikeus maksuttomaan oikeusapuun rikosoikeudellisen menettelyn alussa siihen asti, että toimivaltainen viranomainen on tehnyt hänen oikeusapuhakemuksestaan lopullisen päätöksen.

- *Erityisryhmänä eurooppalaista pidätysmääräystä koskevien menettelyjen kohteena olevat henkilöt*

Oikeutta avustajan käyttöön koskevassa direktiivissä säädetään, että eurooppalaista pidätysmääräystä koskevien menettelyjen kohteena olevilla henkilöillä on oikeus avustajaan sekä pidätysmääräyksen antaneessa että sen täytäntöönpanosta vastaavassa jäsenvaltiossa. Näin halutaan lujittaa keskinäistä luottamusta Euroopan unionissa. Jotta tämä oikeus voisi toteutua, on taattava mahdollisuus saada maksutonta oikeusapua eurooppalaista pidätysmääräystä koskevien menettelyjen yhteydessä.

Myös eurooppalaista pidätysmääräystä koskevien menettelyjen kohteena oleville henkilöille, jotka menettävät vapautensa täytäntöönpanojäsenvaltiossa, olisi annettava oikeus ensivaiheen oikeusapuun ilman, että he joutuvat odottamaan avustajaa siihen asti, että heidän oikeusapuhakemuksensa on käsitelty.

Suositus eräistä muista maksutonta oikeusapua koskevista kysymyksistä rikosoikeudellisissa menettelyissä

- *Kohti maksuttoman oikeusavun myöntämisperusteiden yhdenmukaistamista*

EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklan kolmannen kohdan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3 kohdan c alakohdan mukaan jäsenvaltiot voivat päättää, onko vähävaraisella hakijalla oikeus maksuttomaan oikeusapuun (tarveharkinta) ja/tai edellyttääkö oikeuden toteutuminen maksuttoman oikeusavun myöntämistä esimerkiksi siksi, että kyseessä on monimutkainen tapaus tai kun otetaan huomioon epäillyn henkilökohtainen tilanne, rikoksen vakavuus tai mahdollisen rangaistuksen ankaruus (aiheellisuusharkinta).

Se, miten näitä myöntämisperusteita sovelletaan ja arvioidaan, vaihtelee huomattavasti jäsenvaltiosta toiseen. Joissakin jäsenvaltioissa sovelletaan ainoastaan tarveharkintaa, toisissa ainoastaan aiheellisuusharkintaa, kolmansissa molempia. Huomattavia eroja on myös siinä, miten tarveharkintaa ja aiheellisuusharkintaa tulkitaan ja miten ne ymmärretään.

Koska on olemassa erilaisia maksutonta oikeusapua tarjoavia järjestelmiä ja koska toimenpiteet on pidettävä oikeasuhteisina etenkin vallitsevassa vaikeassa taloudellisessa tilanteessa, tätä kysymystä käsitellään suosituksessa. Siinä esitetään yhteiset objektiiviset perusteet, jotka olisi otettava huomioon arvioitaessa hakijan oikeutta maksuttomaan oikeusapuun. Suosituksella täsmennetään arviointikehystä, joka perustuu EIT:n oikeuskäytäntöön, ja edistetään eri oikeusjärjestelmien lähentämistä toisiinsa keskinäisen luottamuksen lujittamiseksi.

- *Oikeusapupalvelujen laadun ja tehokkuuden varmistaminen*

EIT on katsonut, että valtion velvollisuus tarjota maksutonta oikeusapua ei täyty pelkästään nimittämällä avustaja, jonka palkkio maksetaan julkisista varoista.³⁴ Valtion on myös varmistettava, että avustajan tarjoama oikeusapu toteutuu käytännössä tehokkaasti. Tätä varten suosituksessa kehoitetaan jäsenvaltioita ottamaan käyttöön menettelyjä, joiden avulla voidaan varmistaa oikeusapupalvelujen laatu, ja edistämään järjestelmiä oikeusavustajien akkreditoimiseksi ja ammatillisen täydennyskoulutuksen tarjoamiseksi oikeusavun ammattilaisille ja oikeusavustajille. Panemalla tämä suositus täytäntöön voidaan parantaa oikeusapupalvelujen laatua ja tuloksellisuutta ja lujittaa keskinäistä luottamusta toisten jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmiin.

Edistääkseen suosituksen vaikuttavuutta ja soveltamista komissio tukeutuu rikosasioissa tehtävää oikeudellista yhteistyötä käsittelevän asiantuntijaryhmän apuun. Ryhmä voi avustaa komissiota suosituksen soveltamista koskevien suuntaviivojen laatimisessa ja helpottaa parhaiden käytäntöjen vaihtoa jäsenvaltioiden välillä. Komissio arvioi neljän vuoden kuluttua suosituksen julkaisemisesta, missä määrin jäsenvaltiot ovat toteuttaneet toimenpiteitä sen voimaan saattamiseksi, ja ehdottaa tarvittaessa lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla pyritään edistämään oikeutta maksuttomaan oikeusapuun rikosoikeudellisissa menettelyissä.

4. PÄÄTELMÄT

Tässä ehdotuspaketissa esitetään yhteiset vähimmäisvaatimukset, jotka koskevat oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin Euroopan unionissa, ja edistetään siten prosessuaalisia oikeuksia koskevaa komission asialistaa. Paketin myötä käyttöön otettavat yhteiset vähimmäisvaatimukset edistävät vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen luomista Euroopassa yhdessä muiden, aiemmin annettujen säädösten kanssa, joiden tavoitteena on edistää rajatylittävää oikeudellista yhteistyötä keskinäisen luottamuksen ilmapiirissä.

Lissabonin sopimukseen perustuva uusi järjestelmä tulee pian täysimääräisesti voimaan. Perussopimuksessa määritelty siirtymäkausi oikeus- ja sisäasioiden alalla (entiset ns. kolmannen pilarin asiat) päättyy 30. marraskuuta 2014. Tuosta päivämäärästä alkaen komissiolla on täytäntöönpanovaltuudet oikeus- ja sisäasioita koskevan unionin oikeuden alalla ja Euroopan unionin tuomioistuimella on täysi toimivalta ennen Lissabonin sopimusta annettujen vastavuoroista tunnustamista koskevien välineiden suhteen. Kun vielä otetaan käyttöön EU:n laajuinen syyttäjäjärjestelmä, jonka avulla voidaan tarttua EU:n taloudellisia etuja vahingoittaviin petoksiin, Euroopan rikosoikeudellisen alueen toimintaympäristö muuttuu perusteellisesti.

Koska rikollisuus kansainvälistyy jatkuvasti, vastavuoroista tunnustamista koskevien lukuisten välineiden täytäntöönpanon seurauksena voidaan odottaa rikosasioissa tehtävien kansainvälisten tutkinta- ja täytäntöönpanopyyntöjen lisääntyvän kaikkialla EU:ssa. Tämä on yksi hyvä syy lisää edistää prosessuaalisia oikeuksia koskevan unionin asialistan toteuttamista hyväksymällä tämä uusi ehdotuspaketti nopeassa tahdissa.

Pitkällä aikavälillä tämä EU:n tason prosessuaalisia oikeuksia koskeva kehys saatetaan osaksi jäsenvaltioiden kansallista lainsäädäntöä. Sen vaikutusta oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden vahvistamiseen käytännössä on arvioitava huolellisesti, jotta voidaan havaita mahdolliset puutteet. Tarvittaessa voidaan laatia konsolidoitu ehdotus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvistä oikeuksista.

³⁴ EIT:n asia Pavlenko v. Venäjä, valitus 42371/02, tuomio 4.10.2010, 99 kohta.